

آموزش ترجمه متون مطبوعاتی از روسی به فارسی و فارسی به روسی

زینب مؤذنزاده (استادیار گروه زبان و ادبیات روسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

moazen@um.ac.ir

چکیده

ترجمه متون از زبان روسی به فارسی و بالعکس به شکل قانون‌مندی به ساختار دستوری زبان روسی وابسته است. زبان مطبوعاتی و رسانه‌ای روسی دارای ویژگی‌های خاصی مانند دایره وسیع و پرکاربرد ساختارهای مترادف و جایگزین، متضاد، عبارات و اصطلاحات است که ترجمه آن را مشکل‌تر کرده است، اما از طرف دیگر، برای بیان هر معنا ساختارهای دستوری مخصوصی وجود دارند که اصطلاحاً کلیشه نامیده می‌شوند. دانستن این کلیشه‌های دستوری ترجمه را تا حدودی ساده‌تر می‌کند. در مقاله حاضر سعی شده با توجه به تفاوت‌های ساختاری زبان روسی و فارسی، روش‌های موجود آموزش ترجمه بررسی و بهترین روش آموزش ترجمه به‌عنوان الگو ارائه گردد. این نتایج می‌تواند در تهیه و تدوین کتب آموزشی که در سیستم آموزش مترجمی زبان روسی جای خالی محسوسی دارند، نقش مؤثری داشته باشند.

کلیدواژه‌ها: زبان‌های فارسی و روسی، آموزش ترجمه، متون مطبوعاتی و رسانه‌ای، ساختارهای دستوری نحوی

۱. مقدمه

ترجمه به‌عنوان یک فعالیت انسانی سابقه بسیاری دارد. به‌مرور زمان ترجمه جایگاه ارزشمندی را در زندگی انسان به‌خود اختصاص داد. البته ناگفته نماند دستیابی به موقعیت و ارزش موجود ترجمه به‌راحتی میسر نشد. مشهود است که از همان ابتدا نظرات متفاوتی نسبت به ترجمه وجود داشته است. ترجمه برای گروهی صرفاً سرگرمی بود، برای گروه دیگری شغل و مسئولیت شد. حتی آن گونه که عالیمف (۲۰۰۵، ص. ۸) می‌گوید، گروه سومی هم بودند که ترجمه را به‌عنوان «علم» نپذیرفتند؛ این دیدگاه ادامه داشت تا اینکه در اواسط قرن بیستم اصول و روش ترجمه از نقطه‌نظر زبان‌شناسی مطرح شد. همان‌گونه که اشاره شد، ترجمه نقش مهم و سابقه طولانی در بین ملت‌ها و اقوام متفاوت داشته است. به‌گفته براوس (۲۰۰۳، ص. ۴) «مشهود است که فرامین حاکمان بابل و آشور به زبان‌های متفاوت مردم این سرزمین بزرگ ترجمه می‌شدند». بعدها ترجمه متون مذهبی، سپس ادبی بسیار رونق گرفتند؛ اما علی‌رغم این قدمت و سابقه طولانی، قوانین و اصول علمی ترجمه با عنوان اصول و روش ترجمه در اواسط قرن بیستم عملاً شکل گرفته و تدوین شدند. «گرچه به‌نظر بعضی از زبان‌شناسان این تأخیر به‌خاطر ویژگی و ماهیت خود ترجمه است. آنان معتقدند که ترجمه هم‌زمان به حوزه‌های متفاوتی وابسته است و مانند علم فیزیک یا شیمی نیست که فقط وابسته به علوم پایه محض باشد. در ترجمه نه‌تنها زبان‌های متفاوت در تقابل با هم مقایسه می‌شوند، بلکه فرهنگ‌های مستقل این زبان‌ها با ویژگی‌های ایدئولوژیکی، اجتماعی، رفتاری و غیره نیز سهم بسیاری در هر ترجمه دارند. نیاز بود تا همه این حوزه‌ها پیشرفت کرده و آن قدر به هم نزدیک شوند که در محل تلاقی آن‌ها علم ترجمه متولد شود» (برائوس، ۲۰۰۳، ص. ۵). یکی از ویژگی‌های این علم این است که به‌عنوان علم میان‌رشته‌ای زمینه‌های مشترکی بین علوم متفاوت ایجاد می‌کند. این رشته جدید توانست به‌عنوان «علم میان‌رشته‌ای توجه زبان‌شناسان، ادیبان، روان‌شناسان و قوم‌شناسان را به‌خود جلب کند» (سیمونف، ۲۰۰۵، ص. ۲۶-۲۷). دلیل دیگر تاخیر یادشده به‌خاطر این است که تا قبل از

شکل‌گیری علمی و تدوین اصول ترجمه به‌عنوان یک حوزه تخصصی بینارشته‌ای، ترجمه و مترجمی بسیار اندک و محدود بود. اما در ابتدای قرن بیستم و ظهور «انفجار اطلاعات» ارتباط نزدیک ملت‌ها و ظهور سازمان‌های بین‌المللی، رشد توریسم حرفه‌ای، ارتباطات علمی، فنی و سیاسی، تبادل محصولات فرهنگی، مکاتبات بین‌المللی، همه و همه ایجاب کرد علم ترجمه به‌سرعت پیشرفت کند.

۲. پیشینه پژوهش

آموزش ترجمه نسبت به علم جوان ترجمه بسیار جوان‌تر است. متخصصان آموزش زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی، معتقدند مرحله نخست آموزش هر زبانی از یادگیری مباحث تئوری و قواعد فونتیک، لغت، ساختار دستوری و غیره آغاز می‌شود، اما بلافاصله در کنار آن جایگاه ویژه‌ای به مبحث عملی یادگیری زبان داده می‌شود و آن توانایی بیان نظر، افکار و عقاید خود به زبان خارجی و ایجاد ارتباط با سخنوران آن زبان چه به‌صورت کتبی و چه شفاهی است. در واقع با دستیابی به مرحله دوم می‌توان گفت او زبان خارجی می‌داند. در نظام آموزشی زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی، در مباحث عملی آموزشی، ترجمه جایگاه ویژه‌ای دارد. در اینجا لازم است به این نکته اشاره شود که «باید میان دانستن زبان خارجی و تسلط به هنر ترجمه تفاوت قائل شد» (رومانف-لاتیشیوا، ۲۰۰۹، ص. ۶۱). به‌همین خاطر در حال حاضر این موضوع توجه زبان‌شناسان بسیاری را به‌خود جلب نموده است.

همزمان با تحولات نهضت ترجمه در جهان، در روسیه نیز این شاخه جدید رشد کرد. زبان‌شناسان روس اولین تجربه آموزش ترجمه را کتاب وینه و داربلنه^۱ در سال ۱۹۵۸ می‌دانند که در آن به‌کمک تمرین و با دید مقایسه‌ای، ترجمه به زبان‌های فرانسه و انگلیسی آموزش داده شد. زبان‌شناسان روس معتقدند که برای اولین بار نویسندگان این اثر جامعه دانشگاهی را متقاعد کردند که لازم است ترجمه به شیوه آکادمیک و علمی آموزش داده شود. به‌نظر زبان‌شناسان تا قبل از سال‌های دهه ۸۰

1. Vinay & Darbelent

ترجمه شاخه‌ای از زبان‌شناسی بود که به شیوه مقایسه‌ای بین دو زبان بررسی می‌شد و بیشتر بر ویژگی‌های صوری زبانی تکیه داشتند تا روابط بین ساختارهای زبانی و بافت فرهنگی متن که این ساختارها در آن استفاده می‌شوند. هدف از بررسی زبان فقط یادگیری و آموزش آن بود؛ اما از دهه ۸۰ به بعد ترجمه از چهارچوب پارادایم‌ها و الگوهای زبانی گذشت و به شکل جدیدی خود را نشان داد. رویکرد بین‌رشته‌ای ترجمه که همزمان هم بر فرآیند ترجمه و هم بر متن به عنوان نتیجه ترجمه تکیه داشت، پدیدار شد (کارالیوا، ۲۰۱۵، ص. ۶۲-۶۴). نویسنده مقاله معتقد است که پس از سال ۱۹۹۰ مخصوصاً در آثار کیرالی^۱ (۲۰۰۰) رویکرد شناختی جایگزین رویکرد بنیادی شد. برای طرفداران این تئوری دیگر تسلط به زبان‌های خارجی و دانستن تقابل‌های فرهنگی کافی نبود، بلکه توانایی و قابلیت مورد نیاز برای انجام فرآیند ترجمه اهمیت یافت. مباحثی چون رابطه بین مباحث تئوری و عملی آموزش ترجمه و گنجانیدن این اصول در برنامه‌های درسی دانشگاهی، اهمیت قائل شدن برای تفاوت‌های تربیت مترجم شفاهی و کتبی با گرایش‌های تخصصی متفاوت و جایگاه تکنولوژی و آموزش‌های نوین به شدت مورد بحث و بررسی قرار گرفتند (کارالیوا، ۲۰۱۵، ص. ۶۴).

در مورد سیر روند و تحول ترجمه در زبان روسی می‌توان به تقسیم‌بندی الکسیوا اشاره کرد. او اشاره می‌کند که در ابتدا با توجه به نیاز اجتماع، ترجمه متون ادبی رونق یافت (الکسیوا، ۲۰۰۱، ص. ۸)، اما با گذشت زمان، چنانکه کارالیوا معتقد است در حال حاضر ترجمه ادبی فقط یک درصد از متون ترجمه‌شده را تشکیل می‌دهند. بیشترین حجم ترجمه مربوط به متون تخصصی و حرفه‌ای است که ضرورت جامعه مدرن صنعتی امروزی است. وی اشاره می‌کند با این افزایش وسیع حجم ترجمه متون تخصصی، متاسفانه نظام تربیت مترجم موفق نبوده تا پا به پای این افزایش نیاز رشد کند و مترجم موفق در متون تخصصی تربیت نماید (کارالیوا، ۲۰۱۵، ص. ۶۵).

1. Kiraly

در زبان روسی زبان‌شناسان زیادی به اهمیت و جایگاه ویژه ترجمه پرداخته‌اند. در این میان به‌عنوان مهم‌ترین می‌توان به آثار (1975), Комиссаров Ковальчук, (1988), Латышев, (2000), Берус, (2005) , Алимов اشاره کرد. در بررسی اجمالی این آثار آنچه مشهود به آن پرداخته شده، ضرورت پرداختن به ترجمه به‌عنوان یک رشته دانشگاهی مستقل است. در حال حاضر علی‌رغم نیاز مبرم به مترجمان متخصص، متأسفانه بسیاری حتی مترجمان حرفه‌ای قدیمی از ناتوانایی نظام آموزشی در تربیت مترجم سخن می‌گویند و معتقدند متناسب با نیازهای جامعه و بازار، مترجم تربیت نمی‌شود.

همزمان با رشد نهضت ترجمه در جهان، در ایران نیز این شاخه جدید مخصوصاً در رشته زبان انگلیسی بسیار متحول شده است، اما در حوزه زبان روسی هنوز در جایگاه مناسبی قرار ندارد. متأسفانه عدم توجه به گرایش ترجمه و یکی کردن آن با گرایش آموزش زبان در تغییرات سرفصل دانشگاهی کشور خودمان در رشته زبان روسی نیز مشهود است. در ده سال گذشته در پی این تغییرات، درس اختصاصی ترجمه متون تخصصی چون متون ادبی، اقتصادی، حقوقی، مطبوعاتی، ورزشی و غیره حذف شدند. مترجمان حاضر زبان روسی اغلب کسانی هستند که فارغ‌التحصیل رشته‌های آموزش زبان هستند و ترجمه را بیشتر تجربی آموخته‌اند و نه به‌صورت آکادمیک و تخصصی در دانشگاه.

۳. بحث و بررسی

در مورد کیفیت و درستی ترجمه نظرات زیادی مطرح شده، اما همان‌طور که کاولیوا (۲۰۰۱، ص. ۵) معتقد است کیفیت ترجمه و یک ترجمه موفق فقط مربوط به حوزه ترجمه نمی‌شود، بلکه سایر حوزه‌های علم و حتی زندگی مردم عادی را نیز تحت تأثیر خود قرار داده است. در مقوله آموزش زبان روسی به‌عنوان زبان خارجی، آموزش ترجمه متون مطبوعاتی از جایگاه دوگانه‌ای برخوردار است. اول اینکه به‌عنوان متن زبان روسی دارای ویژگی‌های زبانی، دستوری و سبکی خاصی است که با متون دیگر، برای مثال متون ادبی متفاوت است. دیگر اینکه همان‌گونه که

دُبْرُوکسکایا (۲۰۰۵، ص. ۲۳۵-۲۳۶) معتقد است: «همواره اطلاعات جدیدی از کشوری که زبانش را می‌آموزیم، در اختیار ما قرار می‌دهد».

برای ترجمه خوب و به‌عبارت دیگر مترجم خوب بودن، دانستن (حداقل) دو زبان مبدأ و مقصد شرط اصلی است ولی کافی نیست؛ زیرا با تکیه بر این توانایی، البته در سطح ایدئال، فقط می‌توان کلمه‌به‌کلمه و اصطلاحاً تحت‌اللفظی ترجمه کرد. همان‌طور که در کتاب ترجمه: مباحث تئوری ترجمه و فرآیند عملی و روش‌های آموزش تأکید شده، پس از دانستن حداقل دو زبان مبدأ و مقصد، مترجم باید قوانین ترجمه را نیز بداند، اصول و روش ترجمه را بشناسد، انواع ترجمه، شباهت‌ها و تفاوت‌های آن را بداند و مهم‌تر از همه بداند وظیفه و نقش مترجم چیست؟ (لاتیشف و سیمیونف، ۲۰۰۸، ص. ۱۲-۱۳). ترجمه حرفه‌ای و با کیفیت علاوه بر تسلط کامل به هر دو زبان، نیازمند به داشتن توانایی‌ها و مهارت‌های متفاوت دیگری است. قبل از هر چیز لازم است به توانایی درک متن اصلی و فهمیدن پیام متن در پشت واژه‌ها اشاره کرد. دانشجو باید بتواند به هر کلمه و عبارت علاوه بر کلمه و عبارت بودن آن و ویژگی‌های دستوری، به بار معنایی منحصر به فرد هر واژه، چون عملکردهای فرازبانی و بار سبکی آن نیز توجه کند. قدم سوم در ترجمه موفق گذشتن از سد مشکلات ترجمه در متن است. یعنی مشکلات مربوط به کلمات، عبارات، ساختارها و قالب‌های دستوری که برای بیان و انتقال معنا در زبان مقصد معادل مستقیم وجود ندارد و برای ترجمه‌شدن نیازمند تغییر هستند. قدم بعدی پس از یافتن و دیدن مشکل این است که مترجم باید با راه‌حل‌های آن‌ها نیز آشنا باشد. به‌همین دلیل توضیحات مدرسان یا مؤلفان کتاب‌های آموزش ترجمه بسیار مفید است. به‌هیچ وجه نباید هدف کلاس درس فقط ترجمه سریع آن متن خاص باشد. باید عملاً و از جنبه‌های متفاوت این ترجمه اصطلاحاً تشریح شود تا دانشجو توانایی ترجمه متون مشابه را نیز به‌دست آورد. در این مرحله مترجم باید مدام خود را جای خواننده قرار دهد و هر جایی را که برای خواننده در متن مقصد با توجه به تفاوت‌های زبانی، دستوری، فرهنگی و غیره قابل فهم نیست، دوباره بررسی و اصلاح کند. همه‌ی این

مهارت‌ها و توانایی‌ها به مرور زمان و با کمک تمرین قابل انتقال و آموزش است. البته بخش مهمی از موفقیت مترجم بستگی به شخصیت، خلاقیت و ابتکار وی، شجاعت و اخلاق حرفه‌ای اوست که شاید کمتر قابل آموزش مستقیم باشد.

از طرف دیگر، کیفیت متن ترجمه‌شده هم به سطح تسلط و آشنایی مترجم به مبحث تئوری و عملی ترجمه بستگی دارد و هم به سطح اطلاعات مترجم و تخصص وی در آن حوزه علمی خاص. لذا باید دانشجو را ابتدا با جدیدترین مباحث تئوری و عملی ترجمه آشنا نمود تا مهارت ترجمه را به‌عنوان یک فن بیاموزد. سپس ضرورت اشراف علمی بر موضوع تخصصی ترجمه را مطرح نمود. ترجمه هر متن علمی، علاوه بر نیاز به دانستن مباحث تئوری و عملی ترجمه، نیاز به تخصص در آن زمینه علمی خاص دارد که نباید مورد غفلت قرار گیرد. این تصور عامه و غیر علمی که «مترجم باید بتواند هر متنی را ترجمه کند» مدت‌هاست که عملاً اعتبار خود را از دست داده است. ترجمه متون تخصصی هر علمی با علم دیگر متفاوت است. از لحاظ علمی و تخصصی، مترجم هر متن علمی حداقل باید با مفاهیم و واژه‌های پایه آن علم آشنایی داشته باشد. سپس به مرور زمان با زوایای متفاوت آن تخصص آشنا خواهد شد.

البته ذکر این نکته حائز اهمیت است که این تلاش مترجم، همان‌گونه که کامیسارف (۱۹۸۰، ص. ۳۱) معتقد است، باید در متن ترجمه شده نامشهود و زیرکانه باشد، زیرا در اقتباس‌ها و نقل قول‌ها از متنی که ترجمه‌شده، نام نویسنده متن اصلی اعلام می‌شود و نه مترجم. به عبارت دیگر مترجم نماینده‌ای است برای معرفی متن نویسنده اما به زبان دیگر. به قول لوی (۱۹۷۴) مترجمی موفق‌تر نقش خود را ایفا می‌کند که در متن ترجمه «رد پای کمتری از خود به جا بگذارد» (ص. ۱۶). زیرا در ارتباط بین نویسنده و خواننده یک مترجم موفق متون، مخصوصاً متون مطبوعاتی، فقط نقش «ارتباط‌دهنده و واسطه» (کاوالچوک ۱۹۷۵، ص. ۱۷۰) را بازی می‌کند و به خاطر حساسیت موضوع و متن، فقط منتقل‌کننده موضوع یا متن خبر به زبان دیگر است.

در بالا به موضوع «تسلط بر حداقل دو زبان» اشاره شد. لازم است به این نکته اشاره شود که موفقیت مترجم با دانستن زبان‌های دیگر، به‌غیر از زبان‌های مبدأ و مقصد، دوچندان می‌شود؛ زیرا تسلط به ساختارهای متفاوت زبانی و دستوری، تسلط بر دایره واژگانی و اصطلاحات و ترکیبات تخصصی، امکان استفاده از فرهنگ لغت‌های متفاوت چندزبانه و غیره به مترجم در یافتن بهترین و مناسب‌ترین ترجمه کمک می‌کنند. آنچه مربوط به بخش تئوری ترجمه می‌شود با مطالعه و بررسی تاریخچه ترجمه از ابتدا تاکنون، اصول و روش ترجمه، انواع ترجمه، اهمیت و هدف ترجمه و غیره امکان‌پذیر است. بخش عملی ترجمه که بر روی بخش تئوری ترجمه استوار است، مهارتی است که از طریق تمرین و ممارست به‌دست می‌آید. ترجمه از متون ساده شروع شده و سپس با آشنایی با ترجمه انواع متون تخصصی، بررسی و مقایسه انواع ترجمه‌های موفق و حتی ناموفق ادامه می‌یابد. در مقایسه می‌توان ظرافت‌های منتقل‌شده از متن اصلی را در متن ترجمه‌شده، همچنین ناتوانایی‌ها، محدودیت‌ها و حتی ترجمه‌ناپذیری‌ها را نشان داد.

در مورد ترجمه متون مطبوعاتی باید گفت که مانند هر ترجمه تخصصی چون ترجمه متون متون سیاسی، اجتماعی، علمی، فرهنگی و ... دو نکته حائز اهمیت است. ابتدا نیاز به دانستن و تسلط بر مسائل تئوری و عملی ترجمه و سپس ویژگی‌های خاص متون مطبوعاتی به‌عنوان متن تخصصی؛ مواردی چون ویژگی سبکی و ساختار دستوری آن‌ها، جملات طولانی و مرکب، تنوع و جابجایی ترتیب اجزای کلام، نقل قول‌های مستقیم و غیر مستقیم، اقتباس‌ها، کاربرد اصطلاحات و عبارات، دایره خاص لغوی و معنایی. حتی همان‌طور که کاساروا (۲۰۰۹) معتقد است، در این گونه متون «گاهی کلمات معمولی در غیر معنای معمول خود به‌کار می‌روند» (ص. ۱۵). به‌همین دلیل باید در ترجمه، به زبان و ویژگی‌های خاص متون مطبوعاتی توجه داشت. متون مطبوعاتی دارای سبک‌های مختلف هستند که هم به‌صورت شفاهی و هم کتبی ارائه می‌شوند. به‌عنوان نمونه، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: اخبار (گزارش وقایع) و موارد مرتبط مانند تفسیر، بررسی و تحلیل اخبار با موضوعات مختلفی چون اقتصاد،

سیاست، مشکلات اجتماعی؛ فرهنگ؛ علوم و ... مصاحبه (اخبار و گزارش‌های ورزشی) تبلیغات و پیام‌های بازرگانی و غیره.

علاوه بر همه موارد بالا، آنچه ترجمه متون مطبوعاتی را مشکل می‌کند این است که این متون اغلب به بیان بی‌طرف اخبار و رویدادها نمی‌پردازند، بلکه چه مستقیم و چه غیر مستقیم، اخبار به ارزش‌گذاری، ابزارهای زبانی و معنایی مجهز می‌شود که به دنبال خود شنونده یا خواننده را به سوی نتیجه‌گیری خاص و عکس‌العمل مورد نظر هدایت می‌کند. مترجم علاوه بر ترجمه متون مطبوعاتی، باید هدف و قصد نویسنده از استفاده تک‌تک این ابزارهای کلامی و معنایی را نیز بفهمد و بتواند آن‌ها را در متن ترجمه از طرف نویسنده (یا گوینده) به خواننده (یا شنونده) منتقل کند.

در این پژوهش برآنیم تا شیوه‌های آموزش موجود ترجمه متون مطبوعاتی و رسانه‌ای از روسی به فارسی را بررسی کنیم و الگوهای مناسب را ارائه دهیم. ساختار زبان روسی ویژگی‌هایی دارد که ترجمه متون روسی به فارسی را مشکل می‌سازد. یکی از این ویژگی‌ها ساختار پیچیده صرفی و نحوی زبان روسی است. علاوه بر فراوانی و گستردگی دامنه لغات، مترادف‌ها و متضادها، دارای ساختار واژه‌سازی بسیار غنی است. اغلب جمله‌های متون مطبوعاتی زبان روسی مرکب و طولانی هستند. تغییر و جابجایی محل قرارگرفتن اقسام کلام نیز بسیار متداول است. همچنین کاربرد قید فعلی و صفت فعلی که وجه مشخص متون علمی و مطبوعاتی است، ترجمه را مشکل‌تر می‌کند. علاوه بر همه این نکات، سبک نگارش نیز جای تأمل دارد. نکته مهم دیگر ضرورت تسلط بر مفاهیم، اصطلاحات و دایره لغات کاربردی در متون مطبوعاتی مانند هر متن تخصصی دیگر است. لازم به ذکر است که مترجم با انتخاب نوع خاصی از ساختارهای متفاوت مترادف دستوری، می‌تواند بر نکته خاصی تأکید بیشتری داشته باشد که در ساختارهای دیگر بر آن به این اندازه تأکید نمی‌شود. اورژا (۲۰۱۱، ص. ۲۱) در مقاله خود به این نکته اشاره کرده و بر ضرورت دقت در انتخاب و کاربرد هر ساختار دستوری از میان ساختارهای مشابه تأکید می‌کند. به‌همین خاطر گفته می‌شود متن خبری موفق، متنی است که از ابزارهای زبانی و

کلامی لازم برای تأثیرگذاری بیشتر استفاده کند. در رابطه با همین موضوع و ویژگی‌های متنوع متون مطبوعاتی در مقایسه با سایر متون، میکایان (۲۰۰۳، ص. ۴-۷) نیز به مواردی اشاره می‌کند که از دیگر ویژگی‌های متون مطبوعاتی است همچون سمبلیک‌بودن جملات، استفاده از کلیشه‌ها و عبارات زبانی خاص برای انتقال نقطه‌نظر به خواننده (یا شنونده)، پر بودن از ماجراها و اخبار در حوزه‌های مختلف، استفاده از سبک محاوره و استفاده از کلمات و عبارات خاص یک گروه اجتماعی (سیاق و محاوره) برای تأثیرگذاری بیشتر، استفاده از ضرب‌المثل‌ها و اصطلاحات ادبی و غیر ادبی و تغییر عمده عبارات و آلوده‌شدن به اغراق.

آنچه بیش از سایر متون تخصصی در مورد متون رسانه‌ای صادق است و خواندن و ترجمه آن‌ها را مشکل‌تر می‌کند این است که این گونه متن‌ها همزمان از پیچیدگی‌هایی مانند تنوع در ساختارهای زبانی و دستوری، عبارات و اصطلاحات عامیانه، عبارات و اصطلاحات علمی و مخصوصاً کلمات اختصاری برخوردارند. علاوه بر این، فهمیدن و ترجمه متون رسانه‌ای، مخصوصاً اخبار، به اطلاعاتی فراتر از محدوده خبر خاص نیاز دارد؛ زیرا دانستن تاریخچه هر اتفاق یا رویداد برای فهم این خبر ضروری است. بعضی وقت‌ها اشاره به یک موضوع تاریخی کافی است تا مترجم را با مشکل مواجه کند. به‌عنوان مثال، بدون داشتن اطلاعات کافی درباره اتفاقات و ماجراهای دهه نود در روسیه و فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی نمی‌توان متن زیر را ترجمه کرد:

Но Крючков не отдал приказ подразделению «Альфа», и Ельцин безболезненно проник в Москву, к Белому дому, и водрузил на свой **пресловутый танк**. [«Версия/: Какова была истинная роль создания ГКЧП в судьбе Советского Союза?» www.versia.ru].

(این متن اشاره به عکس معروفی دارد که در زمان فروپاشی شوروی باریس یلدسین درست مقابل پارلمان بر روی تانکی فاتحانه ایستاده است).

در انتقال مهارت‌های ترجمه باید موارد مهمی را به دانشجو آموزش داد که در زیر به آن‌ها اشاره می‌شود:

رعایت اصول و روش ترجمه، شناخت و درک صحیح مفاهیم و عبارات متون مطبوعاتی، توانایی توجه و برداشت مفهوم از کل متن و نه فقط از تک تک کلمات، توانایی کار با فرهنگ لغت‌های یک‌سویه و فرهنگ‌های تخصصی. کلاس‌های درس ترجمه در دانشگاه بهترین فرصت آموزش مهارت ترجمه به دانشجویان است، اما عموماً کلاس‌های درس به این شکل برگزار می‌شوند که متن برای ترجمه به دانشجو داده می‌شود و جلسه بعد ترجمه تعدادی از دانشجویان شنیده می‌شود و سپس استاد جمع‌بندی نموده و ترجمه نهایی را پیشنهاد می‌کند؛ اما این کار کافی نیست. مهارت ترجمه از راه ممارست و تمرین حاصل می‌شود، اما به کمک تمرینات لازم این آموزش نتیجه بهتری خواهد داشت. تجربه آموزش ترجمه با استفاده از این روش پیشنهادی نشان داده که دانشجو نه تنها می‌تواند متن مورد نظر را ترجمه کند، بلکه مهارت ترجمه متون مشابه را نیز به دست می‌آورد و این عملاً همان چیزی است که از ارائه دروس متفاوت ترجمه در سرفصل کارشناسی زبان روسی به دنبال آن هستیم. تجربه نشان داده که دانشجو برای ترجمه به سرعت سراغ فرهنگ لغت (متأسفانه نه روسی به روسی، بلکه روسی به فارسی) رفته و معانی کلمات جدید را پیدا می‌کند، سپس اقدام به ترجمه می‌نماید. دانشجو اصلاً به ساختار دستوری جمله توجه نمی‌کند، در صورتی که شناختن ساختار دستوری جمله، به فهم و سپس ترجمه درست آن جمله کمک زیادی می‌کند. با شناخت این ساختارها می‌توان هنگام ترجمه به فارسی، بهترین ساختار معادل را انتخاب کرد و از ترجمه کلمه به کلمه پرهیز کرد. این ساختارهای دستوری را باید قالب‌هایی دانست که ساختار اصلی جمله را تشکیل می‌دهند. در ادامه به بررسی تعدادی از این ساختارها برای بیان معانی مشخص می‌پردازیم.

برای نامیدن و تعریف کردن

چه چیزی است؟ **Что (И.п) это что (И.п)?** - ساختار: چه چیزی (واژه نیازمند به تعریف) چه

Кризис — это естественный период любого процесса развития, т.е. своего рода норма развития, означающая смену его вектора, средств, целей и пр.

بحران بخش طبیعی هر فرآیند توسعه است. به عبارت دیگر، قاعده هر توسعه‌ای است که بیانگر تغییر جهت، ابزار و اهداف آن است.

چه چیزی است؟ **Что (И.п) называется чем (Т.п)?** - ساختار: چه چیزی چه (واژه نیازمند به

تعریف) نامیده می‌شود؟

Какое поведение называется политическим?

چه رفتاری سیاسی نامیده می‌شود؟

چه چیزی است؟ **Что (В.п) называют чем (Т.п)?** - ساختار: چه چیزی را چه (واژه نیازمند به

تعریف) می‌نامند؟

Почему СМИ называют четвертой властью в обществе?

چرا رسانه‌های ارتباط جمعی را قوه چهارم جامعه می‌نامند؟

توجه به حالت‌های دستوری (اول، چهارم و ششم) کمک می‌کند جمله درست ساخته شود و هر کلمه در جایگاه دستوری خود قرار گیرد.

برای بیان دلیل و علت چیزی:

در نتیجه (چه چیزی؟) **- в результате чего (Р.п):**

Международная обстановка обострилась в результате падения цен на нефть.

شرایط بین‌المللی به دلیل سقوط قیمت نفت حاد و پرتنش شده است.

به خاطر (چه چیزی؟) **- в связи с чем (Т.п):**

Партии вступили в борьбу в связи с предстоящими выборами.

با توجه به انتخابات پیش رو احزاب وارد مبارزه‌های انتخاباتی شدند.

به خاطر، به دلیل (چه چیزی؟) **- из- за чего (Р.п):**

Наша фирма не смогла расплатиться по контракту из-за нехватки средств.

به خاطر کمبود منابع، شرکت ما نتوانست بر اساس قرارداد تسویه حساب کند.

- **благодаря** чему (Д.п): (چه چیزی؟) به شکرانه، به خاطر

Эта партия одержала победу на выборах благодаря широкой поддержки профсоюзов.

این حزب به دلیل حمایت گسترده اتحادیه‌های صنفی در انتخابات پیروز شد.

- **Исходя из чего** (Р.п) (چه چیزی؟) به خاطر

Депутаты заявили прессе, что они отклонили этот договор исходя из интересов государства.

نمایندگان به خبرگزاری‌ها اعلام کردند که به خاطر منافع حکومت، این قرارداد را لغو نمودند.

برای بیان هدف و قصد انجام کاری

- **Для чего** (Р.п) (چه چیزی؟) برای، به منظور

В ООН создана комиссия для подготовки международного договора о запрещении ядерных испытаний.

در سازمان ملل متحد به منظور تهیه توافق بین‌المللی منع آزمایشات هسته‌ای

کمیسیونی تشکیل شد.

- **В целях чего** (Р.П) (چه چیزی؟) با هدف

В целях безопасности все суда должны иметь дополнительные защитные средства.

به منظور حفظ امنیت، همه کشتی‌ها باید به ابزارهای دفاعی کمکی مجهز شوند.

- **С целью** чего (Р.п) (چه چیزی؟) به منظور

Закон о чрезвычайном положении был принят в прошлом году с целью вывода страны из экономического кризиса.

به منظور خروج کشور از بحران اقتصادی در سال گذشته قانون وضعیت

فوق‌العاده تصویب شد.

- **С целью + инф.** (چه چیزی؟ چه کاری؟) با هدف

Правительство расширяет контакты с соседним государством с целью содействовать происходящим там экономическим и политическим реформам.

دولت به منظور حمایت از اطلاعات اقتصادی و سیاسی در حال اجرا در کشور همسایه، روابط خود با آن کشور را افزایش می دهد.

-В знак протеста (против чего) / солидарности (с кем- с чем)

به منظور مخالفت (با چه چیزی؟) / به منظور حمایت از (چه چیزی؟)

Рабочие прекратили работу в знак протеста против увольнения 500 человек.

کارگران به نشانه اعتراض به اخراج ۵۰۰ نفر از دست از کار کشیدند.

Рабочие прекратили работу в знак солидарности с уволенными рабочими.

کارگران به نشانه همبستگی با کارگران اخراج شده دست از کار کشیدند.

-Во избежание чего (Р.п) به منظور دوری از (چه چیزی؟)

Генерал приказал своим войскам перейти на сторону законных властей во избежание кровопролития.

به منظور جلوگیری از خونریزی، ژنرال به نیروهای تحت فرماندهی خود دستور

داد تا به صفوف نیروی حاکم قانونی بپیوندند.

-Деепричастный оборот استفاده از ساختار قید فعلی:

Стремясь заполучить голоса избирателей, кандидаты используют самые разные методы.

در راستای تلاش برای به دست آوردن و جلب نظر آراء مردم، کاندیداها از

روش های متفاوتی استفاده می کنند.

برای اشاره به دلیل چیزی:

- Что служит чем? چه چیزی چه چیزی است؟

Все эти проблемы служат свидетельством распространения негативного воздействия коррупции на малые экономики.

همه این مشکلات نشانگر تأثیر منفی اختلاس بر اقتصاد خرد است.

-Что служит чем для чего? چه چیزی چه چیزی است به چه منظور؟

Штраф служит орудием для наказания нарушителей закона.

جریمه ابزاری است برای مجازات کسانی که از قانون سرپیچی می کنند.

همان گونه که در بالا مشاهده شد، دانستن ساختارهای دستوری برای بیان معانی و مفاهیم مشخص کار ترجمه از فارسی به روسی را راحت تر می کند. این بدان معنی است که با دانستن هر قالب دستوری برای هر معنی خاص لازم نیست دانشجو فکر کند و خودش جمله بسازد. کافی است جای خالی هر قالب را با کلمات مناسب پر کند.

نکته دیگری که در کلاس های ترجمه باید به آن توجه شود این است که آموزش مهارت ترجمه تنها دادن متن برای ترجمه و حتی شنیدن ترجمه های دانشجویان نیست. بر همین اساس و مطابق با نظریات متخصصان آموزش ترجمه، مراحل زیر پیشنهاد می گردد:

مرحله اول: انجام تمرین های قبل از ترجمه متن

مرحله دوم: ترجمه متن

مرحله سوم: انجام تمرینات بعد از ترجمه متن

قبل از بررسی مراحل آموزش ترجمه، برای مشخص شدن موقعیت در متن مقاله از دو اصطلاح ترجمه تمرینی و ترجمه نهایی استفاده خواهیم کرد. منظور از ترجمه تمرینی، ترجمه سر کلاس یا تمرین خود دانشجو است، ولی منظور از ترجمه نهایی ترجمه ایست که برای ارائه انجام می شود.

مرحله اول، یعنی تمرین قبل از ترجمه را می توان به شکل زیر مطرح کرد:

ساخت عبارات و ترکیبات با استفاده از افعال داخل متن، دادن ترکیبات مترادف یا متضاد. این تمرین کمک می کند دانشجو با کلمات جدید و دایره کاربرد آنها آشنا شود. ممکن است هر کلمه یا اصطلاح خارج از متن دارای چند معنی و کاربرد متفاوت باشد. با این کار دانشجو با همه آنها آشنا خواهد شد. به عنوان نمونه، کار را بر روی افعال زیر آغاز می کنیم.

مثال ۱: ارائه ترکیبات مترادف یا متضاد: اگر در متن فعل *уволишь* به معنای اخراج کردن به کار رفته باشد، برای یادگرفتن کاربردهای این فعل می توان تمرین های زیر را ارائه نمود:

уволить восстановить на работе	кого? рабочих
-----------------------------------	---------------

увеличить сократить	что? число рабочих мест
------------------------	-------------------------

соблюдать нарушать	что? трудовые соглашения, технику безопасности
-----------------------	--

باید به این نکته توجه شود که نوشتن و برجسته نمودن و تکرار این ساختارهای دستوری به دانشجو کمک می‌کند تا آن‌ها را سریع‌تر به خاطر بسپارد. با این روش نه تنها ترجمه متن خاص را یاد می‌گیرد، بلکه برای ترجمه‌های بعدی نیز آماده می‌شود. نکته شایان ذکر این است که دانشجویان، علی‌رغم اینکه هنگام تمرین و ترجمه سر کلاس، معادل فارسی را می‌دانند ولی به‌هنگام ترجمه و کاربرد آن در متن در زمان ترجمه غیر تمرینی همیشه موفق نیستند. دلیل این امر را می‌توان در عوامل مختلفی همچون تمرین کم و عدم توجه به ترجمه عبارات و ترکیبات به‌عنوان یک عامل تأثیرگذار، نه تنها در ترجمه روسی به فارسی، بلکه حتی در ترجمه از فارسی به روسی جستجو کرد. برای ارائه یک ترجمه خوب و موفق از فارسی به روسی ابتدا باید در ترجمه روسی به فارسی موفق بود.

مثال دوم: ارائه انواع ترکیبات فعلی متفاوت با استفاده از یک کلمه، مثلاً اگر در متن ترکیب *принять за основу* به‌کار رفته باشد، می‌توان نمونه‌های زیر را ارائه داد:

создать (создавать) заложить (закладывать) иметь составить (составлять) укрепить (укреплять)	основу (чего?)
--	----------------

лежать в основе	(чего?)
-----------------	---------

служить (послужить) быть (становиться)	основой (чего?)
---	-----------------

принять (принимать) брать (взять)	(что?) за основу
создать (создавать)	что? на какой- то основе?

یا برعکس، وقتی یک فعل در ساختارهای معنایی متفاوتی به کار می‌رود:

Распространить	свое влияние (на кого? на что?) действие какого-либо закона власть (кого? чего?) промысел (на кого?) учение
внести	добавление (о чем? куда? в что?) поправку (во что?) дополнение (во что?) запись (во что?) кандидата (куда? во что?) изменения (во что?)

با انجام این تمرینات و مشابه آن، دانشجو به تدریج با متنی که باید ترجمه کند، معنی ترکیبات، ساختارهای مترادف و متضاد آن‌ها آشنا شده، اشراف نسبی به موضوع پیدا کرده و برای ترجمه آماده می‌شود. به عبارت دیگر، تلاش بر این است که دانشجو هنگام ترجمه از ساختارهای دستوری موجود در زبان روسی استفاده کند و نه اینکه خود آن‌ها را بسازد؛ زیرا هنگام ساختن این عبارات و ساختارها دیده می‌شود که دانشجو مستقیماً از زبان فارسی ساختاری را به روسی ترجمه کرده است.

مرحله دوم: خواندن و اقدام به ترجمه متن. هنگام آموزش مهارت‌های ترجمه توصیه می‌شود ابتدا چند بار از روی متن خوانده شود. با این کار ساختارهای دستوری متن برای دانشجو مشخص شده و او می‌تواند اجزای اصلی جمله همچون فعل، فاعل، مفعول و ... را مشخص کند. گاهی در جملات مرکب و طولانی که قید یا صفت‌های فعلی به کار رفته‌اند، تشخیص اجزای کلام مشکل است و اگر تشخیص در این مرحله به درستی انجام نگیرد، قطعاً در ترجمه اشتباه خواهد شد. برای این مرحله رعایت نکات زیر پیشنهاد می‌گردد:

۱. روخوانی روان از روی متن، در صورت لزوم دو یا چند بار؛ دانشجو باید بداند که با روان خواندن و درست خواندن متن به ترجمه صحیح متن نزدیک تر می شود. با تکرار روخوانی متن، جنبه های دیگر یادگیری یعنی خواندن و شنیدن با هم ترکیب شده و به کمک حافظه بصری به ذهن سپرده خواهند شد. همان ساختارهای دستوری که در بالا نیز به آنها به عنوان کلیشه و قالب اشاره شد، در ذهن دانشجو نقش می بندد. تجربه نشان داده است که متأسفانه دانشجویان معمولاً تمایلی به روخوانی متن ندارند و بدون انجام این مرحله، بلافاصله ترجمه را آغاز می کنند. عدم تمایل دانشجو به روخوانی کل متن را می توان یکی از اشتباه های رایج آنها در ترجمه دانست که به دلیل عدم تجزیه و تحلیل کلی متن، ترجمه اش به ترجمه ماشینی شبیه است؛ ماشینی که قدرت تجزیه و تحلیل متن و ویرایش آن را ندارد و فقط آن را کلمه به کلمه ترجمه می کند. حتی بعضی اوقات قدرت انتخاب معادل مناسب برای کلمات را ندارد.

۲. در مرحله بعدی توصیه می شود متن را به ساختارها و جملات کوچک تر تقسیم کند و به اصطلاح «تجزیه نحوی»^۱ کند. لازم است جمله مرکب به اجزای تشکیل دهنده و ساده تر تقسیم شود و رابطه های نحوی، پایه و پیرو مشخص شوند. این کار به ترجمه صحیح کمک می کند.

این نوع تبدیل را می توان در جمله زیر مشاهده کرد:

Министр иностранных дел РФ прибыл в Тегеран с официальным трёхдневным визитом.

- Кто прибыл? (министр иностранных дел РФ)

- Куда прибыл? (в Тегеран)

- С какой целью прибыл? (с официальным трёхдневным визитом)

در این روش با تبدیل جمله به ساختارهای کوچک تر نه تنها ترجمه آن ساده تر

می شود، بلکه هر کدام از این ساختارها جای مناسب خود را در جمله ترجمه شده به

۱. منظور از «تجزیه نحوی» بررسی ساختار نحوی جمله است که بدون این کار ترجمه روسی به فارسی بسیار مشکل خواهد بود و حتی ممکن است مترجم در جمله های مرکب طولانی که اجزای کلام در آن جایجا شده اند، دچار مشکل شود.

فارسی پیدا می‌کنند. بدیهی است که ترتیب اجزای جمله در روسی با ترتیب آن در فارسی متفاوت است.

۳. اکنون می‌توان جمله را ترجمه کرد:

وزیر امور خارجه فدراسیون روسیه برای انجام سفر رسمی سه‌روزه وارد تهران شد.

برای نمونه جمله دیگری را بررسی می‌کنیم:

Участники конгресса обратились к парламентам европейских стран с призывом не допустить размещения новых ракет в Европе.

پس از خواندن دقیق جمله، ابتدا آن را «تجزیه نحوی» می‌کنیم:

- участники чего? (участники конгресса)
- к кому обратились участники? (обратились к парламентам европейских стран)
- с каким призывом обратились участники? (с призывом не допустить размещения новых ракет в Европе)

حالا می‌توان جمله را به فارسی ترجمه کرد:

شرکت‌کنندگان کنگره از پارلمان‌های کشورهای اروپایی خواستند که با استقرار موشک‌های جدید در اروپا موافقت نکنند.

در مرحله سوم نیز پیشنهاد می‌شود که متن ترجمه شده رها نشود. برا کار بیشتر با متن می‌توان تمریناتی به این شکل پیشنهاد داد: سؤال از متن برای درک مطلب، بیان شفاهی متن، تغییر ساختار جملات و تبدیل آن به ساختارهای دستوری مشابه، جمله‌سازی و برای انجام این مراحل تمرین، پیشنهاد می‌شود از کتاب‌های مخصوص آموزش ترجمه استفاده شود. در این منابع که گاهی با لوح فشرده همراه هستند، متن‌های مناسب در سطوح مختلف تسلط به زبان روسی به همراه انواع تمرینات قبل و بعد از ترجمه تهیه شده که می‌توانند در کلاس‌های درس مورد استفاده قرار گیرند. به‌عنوان نمونه در بخش پیوست به مواردی از آن‌ها اشاره خواهیم کرد.

۴. نتیجه‌گیری

ترجمه علمی است که از دو بخش تئوری و عملی تشکیل می‌شود. بخش دوم بر پایه‌های بخش اول استوار است. لازم به ذکر است که کسب مهارت ترجمه نیاز به تمرین دارد. در میان ترجمه‌های متون تخصصی، هر متن ویژگی‌های معنایی و واژگانی، دستوری و سبکی خود دارد که در امر آموزش ترجمه باید به آن توجه کرد. آموزش ترجمه متون مطبوعاتی از روسی به فارسی و بالعکس با استفاده از تمرین‌های مناسب قبل و بعد از ترجمه ساده‌تر و مؤثرتر خواهد شد. دانشجو باید با کلیشه‌ها و ساختارهای ثابت زبانی برای بیان معنا و مفاهیم متفاوت و معین آشنا شود و بداند برای بیان هر مفهوم و معنی از کدام ساختار دستوری استفاده کند تا ترجمه‌اش دقیقاً همان عبارتی باشد که یک روس‌زبان آن را به کار می‌برد. این تمرینات به مترجم کمک می‌کنند ساختارهای دستوری، ویژگی‌های سبکی و معنایی متون مطبوعاتی را در زبان روسی بشناسد و به راحتی بتواند جملات طولانی را تبدیل به ساختارهای کوچک‌تر کرده و آن‌ها را ترجمه کند. در پایان لازم به یادآوری است که در رشته زبان روسی جای خالی پژوهش و تألیف مقالات و کتاب‌ها در حوزه اصول و روش ترجمه و آموزش ترجمه توسط مدرسان دانشگاه‌های کشورمان به شدت محسوس است.

کتابنامه

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика. Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. СПб: СОЮЗ, 2001- 288с. <http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=3452669>
2. Алимов В.В. Теория перевода, Перевод в сфере профессиональной коммуникации, М., УРСС, 2005- 160 с.
3. Берус Е.В. Теория и практика с английского языка на русский, М., УРАО, 2003- 104 с.
4. Семенов А.Л. Основные положения общей теории перевода. М., РУДН, 2005- 99 с.
5. Добровольская Т.Д. Вопросы изучения медиатекстов (опыт исследования современной английской медиаречи). М., 2005- 288 с.
6. Ковалева К.И. Оригинал и перевод: два лица одного текста. М., ВЦП, 2001- 97 с.

7. Ковальчук В.Т. Перевод как особый вид коммуникативной деятельности // Материалы Всесоюзной научной конференции «Теория перевода и научные основы подготовки переводчиков». М.: Изд-во МГПИИЯ им. М. Горького, 1975. -Ч. 1.-С 168-170.
8. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода, М., 1980– –167 с.
9. Королёва Д.Б., Подходы к преподаванию перевода: история и перспективы//АРХИВАРИУС.т.1, номер 2, 2015 (14.12.2016) С.62-66.
- 10.https://elibrary.ru/download/elibrary_24957367_81078469.pdf
- 11.Косарева Т.Б., Как научиться переводить юридические документы? Учебное пособие, М., URSS 2009- 112 с.
- 12.Левый И. Искусство перевода. М., Прогресс, 1974. 394 с.
- 13.Латышев Л.К., Семенов А.Л., Перевод: теория, практика и методика преподавания. Учебное пособие, М., Академия, 2008, 192 с.
- 14.Микоян А.С. Проблемы перевода текстов СМИ//Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования: Учеб. пособие. -М., МГУ, 2003.
- 15.Романов С.В., Латышева С.И. Теория перевода и проблемы обучения перевода// Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке.No. 1 2009. (12.11.2016). С.61-66
<http://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-perevoda-i-problemy-obucheniya-perevodu>
- 16.Уржа А.В., Использование понятия изосемии в изучении синтаксиса и стиля переводных текстов/ Мир русского слова: Проблемы перевода/2011:4/, СПб., 2011. 21- 25 с.

پیوست

1. Богомоллов А.Н., **Новости из России 2009-** Русский язык в средствах массовой информации, М.: Русский язык, 2009
2. Бегенева Е.Н., **Русская газета к утреннему кофе**, М.: Русский язык, 2010
3. Дерягина С.И.и др., **В газетах пишут**, М.: Русский язык, 2009
4. Москвитина, Л.И., **В мире новостей-** Учебное пособие по развитию навыков аудирования на материале языка средств массовой информации (продвинутый этап) в 3-х частях, (+CD), М.: Златоуст, 2013
5. Панина Е.И., Семизарова К.В., Чичина М.О., Обучение русскому языку как иностранному на материале российской печати, М.: МГИМО, 2008
6. Родимкина А., Ландсман .Н., **Россия: День сегодняшний-** Тексты и упражнения, СПб.: 2005
7. Румянцева Н.М., Оганезова А.Е., **По-русски- о политике-** Учебное пособия для иностранных учащихся по развитию навыков чтения российской прессы, в 2-х частях, М., изд. РУДН, 2012

8. Стамбулян И.М. Шабалина Н.Г., Русский язык для иностранных студентов-экономистов на материалах экономической теории, Учеб. пособие, в 2-х частях, М., РУДН, 2010
9. Читаем тексты по специальности- Учебное пособие по языку специальности (несколько выпусков), Санкт- Петербург: Златоуст, 2011